

171

M/T/14

1 7/11/38

7 NOV 1938

19 DEC 1938

K32/14

Bakgatla
pp. 1-32

Unkred

translated

L.S. Madisa

Bakgatla ke morafe wa dikarolo
tse nne. Go Bakgatla ba Mosetše ba
bagolo, le Bakgatla ba ga Kgafela, le
Bakgatla ba Mmakau a: Motšha
monna Kgafela, go Bakgatla ba
Motšha monna Mmakau

Dikarolo tse di kwa mo go
Mosetše tse tsele. Mme dikarolo tse
re di boletseng tse di tswele ke
Mosadi a bidwa tšhama - a
Mmazi. Di kgona tsa dikarolo tse
di nne jaaka tšona, ya bothano e
Sekukuni; le Malengong la tšona
go Mosetše, le Kgafela, le Mmakau
le Motšha.

Mo khimologong ba ne ba
shela kwa Sololong (Morula Kop) kwa
Bo kgatla bo kwang teng. Ga ya
ka seba ka ga tšona tšona tšona ya
bogor Batho ba ba ntsi ba rata
Kgafela mme bogor e ntsi e le ba
Mosetše. Ka jalo ga nna dikarolo tse
erlung fa morago tsa nna di ntsi
di tšwele di simologile di le pedi ka
Mosetše le Kgafela Bononabona
le bona ba simolla go itirela bogor
ba bona. Kgafela go bona letšhweny
leo a tšaba Mosetše mogolowe,
mme a tšaba ka sešhabe se
se ntsi

Ba kgatla ba ga kgafela.

Lege go ntse jalo Mosetlê a ne a
utlwile boithoko ka go phatlalodina
bogosi, bogolo thata a letwa ke
kgafela yo a neng a tsere sekhaba se
sentse. A leba ka bona kwa
Mabyanatsiri. Ka e ne e ba ga
kgafela, ene a tsala Masellane.
a-telele Masellane a tsala Pilane
a- Ma thêgo mme monna Pilane
ke Kgottamaswe. Ba nna
kwa Mabyanatsiri go fithele
dikgosi tse di tla ka manna a
tsona go bo go tla go busa Pilane.
Kgottamaswe a simolla go tsweng
mogolowê Pilane. Pilane a tswa
ka go qalefa a ya kwa Matabeleng
a tsena mo Modipane, mme La ka-
a-masebe a raga Pilane a re:
'Ga n ka ke ka go thola o le monna
bogolo ke tla go naya sekhaba se
sengwe se go kgethela; mme ke
tla go thola dinyaga di le nne fela.
Mo bofelong ba tsona ke tla go
busa'.

E rile morago ga dinyaga di le nne
La ka- a-masebe a mmusa, a mo neile
dikgomo tse dintsi le matomane. Ge
a le mo tseleng ke gona a bhang ka
go ipōka mme a ntse a itse ge a
ka seta a bolaya Kgottamaswe
monnawe o ipōka ka mafoko
ao:

Ke Pilane'a - malosa.

~~Selo se mo kopong se mo ditshotha,
Badintsha ba nise ba se goaisa
Ngwale mogolo wa ga bo Thekwe
Tau makanya a ga bo Phalaphala,
Phologa mo mariteng a ditshwene,
E kanya e ithaganela go a ba,
ya re e fitlha ja. Seditlwe,
ya bopon ya ba ya fitlha lentawe
tau ya Mafiri.~~

Mme lye go nise jalo a nke a bolelese
La ta gore ba seka ba bolaya kgolla
maswe. Ba bolaya masomosome a a
nung a na. le ene, mme ene a thaba
le ba bangwe, ba bidwa Sakgalla
ba Mmanaana ka letaka la
namane e naana eo ba ileng ba
e bopella mo sa keng gore e ge
ba thabile e sale e nise e tla
mme ba ga Pilane ba nne ta
re ba sale teng.

Go tloga foo ba tloga Mabyanatsiri
ba fitlha morena wa sefuruthe a
bidwa Swaile mo ditshabeng ke kajeno
di bidwang "Pilanesberg" ke gore
ditaba ka ga Pilane. A koba
monna yoo a agile fa thateng
e kajeno e bidwang "Saulspoort"
ke gore "Swailespoort". Thata ya ga
Swaile. Ba nna foo, mme la
bopelo ga tusa kgamanyane monna
Pilane yo ditaba seo di bidwang ka
ene. Foo ma kgowa a simolla go

go ba tshwenya. Ba simolla go mo
 éka ka go mo fa dikgetse ka matlape.
 Morago ba mo raya ba re o tshwanetse
 go ba fa basunane le basetana ba
 go sebetsa. Jaanong ka lebaka la
 go se utlwane ba simolla go tshwenya
 a. Kgamananyane a simolla go
 tshaba Paulus Kruger yoo e neng
 ele morena wa bona ka a ne
 a ba tshwenya ka go ba golega jastka
 di kgomo

A kamanya ka leano le le
 ntsi a ya Bechuanaland, mme
 a fithela Setshela-a-Mokwena. A ya
 go ene mme a mo kopa gore a mo
 fe lelo ga thibello, mme a mo raya
 go thibella fa tshwenetshwene. Foo ba
 lema ka ngwaga le ngwaga mme ya
 re Setshela a bona ba kotula, a
 raya Kgamananyane a re: "O
 tshwanetse wa nkgethela". Ka
 Kgamananyane a ne a sa rate go kgethela
 morena yo mongwe le ene e nise ele morena
 a Lutwela kwa mochuda, kwa jaanong
 ba leng teng. Kwa leng Kgamananyane a
 tsala Lentwe kgosi ya Bakgalla.
 Lentwe mo fusong ya gawe go ile ga
 nna dintwa tse ba ileng ba di thabana
 le Marigwan. E ne eie ka na to ya
 ge Bakgalla ne Mphelato ba busiwa ke
 Kaurono monna Lentwe. Ba kgalla ba
 ne ba gaba dikgomo tse dintsi mo utweny
 ece, mme ba jela ba nise ba le
 dikarolo tse pedi le kaeno. Yona ba nise
 ba ibisa Bakgalla ba ga kgafela muso go

Patla le nyala ya bogologolo
Kanofo ya utla

Bogologolo go ne go le mekgwa e meentev e e neng e dirwa; e kayeno e tshelwang ke tumelo. Ke gore melas ya dikereke e ganana le mekgwa e ~~meentev~~ eeo.

Go ne go le mekgwa wa gore mo lesikeng leqwe, bagolo ba bana ba thokomile gore bana ba bona ba nyala ka, le gore ba nyalwa ka. Go ne go sa tumellwa gore ngwana a itole a yo nyala go sele kwa lesikeng le eseng la gabo, le eseng gore ge e mosetana a nyalwe ke moko yo bagolo ba sa mo rering ka nosi. Ka mekgwa o uteng jalo bagolo ba thola mekgwa go batlala bana ba bona

Ge lesogwana le ne le le teng fa lapeng, go ne go na le tso e kgolo mo bakading ba gagwe go disa ka thokomelo e kgolo mo lesikeng le la gabo mosimane ge go ka nna morwetana yo a ka rategang mo ponong. Ge a thokafala, go tla letwa yo a ka salwang. Mo denakong gongwe mo mabakeng a mangwe, ba ne ba ba ba bolele mosadi mongwe wa lesika la bona a sa santse a le merupshana ke gore a sale mo thwalong, gore ge a ka thola mo setana o tla nyalwa ke ngwana wa bona e ne yare se ba se buileng ba be ba se buile.

Go tla nna jalo mosimane yoo, ge a rata lege a sa rate, ka taolo ya bagolo o thwanetse go letla tsa tsa tsa e ba e laetse ng.

Patlô le nyalo ya bogologo to (continued)

Mme ellare ge bagolo le ngwana wa bona wa mosimane ba ntae ba letile, ga nna jaaka bagolo ba eleditse, ga tsholwa mosetsana. Jaanong o tla lesiwa a gola a ba a nna motho yo nonofiteng. Mme fela mo nakong yotlhe seo, bagolo ba mosimane bona ba utlwane go goitlhe le lea mosetsana. Labofelo go tla nna nako ya go batla mosadi, ge jaanong go tla mo pontsheng. Kwa gabo mosimane go tla ntshiwa batho. Mo bathong ba, ga go tsewe mongwe le mongwe fela mo lesikeng; go ntshiwa ba ba lebanweng ke tiro eeo fela tla e bollewang. Mme ge ba ntshitwe, ke bagolo ba mosimane ba romiwa go go batla mosadi, ene yo a saletse a bollewa a ise a balwe.

Mo lesikeng leo go tla ntshiwa bo-rangwaneagwe le mogolowe yo a seteng a le leng ge a nyetse mme a ya le mosadi wa gagwe mungo le ene rangwaneagwe o kaya le mosadi wa gagwe. Ge ba tsena, ditaba di tswa ka mmangwaneagwe mosimane, se morago ga go dumedisa le go nna fa lathe a re go mmamosetsana "Mmamokete, kana ke rona bano, re tlile go batla sego-sa-metse." Jaanong ole mmamosetsana wa tloga, ge a rata o bita ramosetsana a mmegetla ditaba tse bo-ramosimane ba tlileng ka tsena.

Foo le bona, ka bita ba lesika la bona go tlo ba utlwiswa ditaba, bogolo thata bo-malomago mosetsana; ge batle kgakala legale, bo-rangwaneagwe ba ka ba emela.

Patle le nyato ya bogologolo (cont)

jaanong e-llane ba utlwile dikgang, ba araba ka mo ba bonang ka teng. Ge ba rata ba llare: "Mosadi ke wa lona re me atthotse." Mme jaanong bo-ramosimane ba boela gal. Morago ga sebakanyana ge mosadi a ntsa a atthotse, ga direwa dijo kwa gabo mosetsana mme dijo tseo ke byalwa le magobê, le dinama tsa bodi gongwe tsa nka. jaanong go bidiwa ba bo-mosimane, bona ba-balli ba mosadi le ba bangwe ba ba ka ba llatang go yo ja dijo tseo.

Ka setswana ge go buwa ka dijo tseo ga tse bo-ramosimane ba go ja "mmoto" kwa gabo-mosetsana gongwe kwa bogwe Ba lla lloga, ba ya go bota kwa bogwe ka batsi le le beilweng; bathwe ba itumetse thata ba na le ene mosimane ka nou ge a le teng fa ganye. Ba ba nwang byalwa ba lla nwa thata mme le bona ba ba sa nwang ba lla ja ga magobê le dinama. Ba ba-jang ba aletse meseme gongwe diphatê tsa dikgomo le tsa dibodi mo thuding ya bona, le ba ba nwang ba aletse diphatê tsa bona le meseme ya bona mo thuding enwe. Lantlha ge ba simolla etelê ba dira ka tidinals mme labofelo ge dijo di ba tšena, ba simolla go opêla dipina le go lloga mo meemeng ba lina.

Mo sebakeng se, morwetšana le lesogwana ba filwe nako ya go ba bualua mmogô le bona mo thuding ya bona, ka batho ba bogologolo ba

Patllo le nyalo ya bogologolo (cont),
le ne ba aga matlwana a le
mantšinyana. Foo ge go ya thirimong
ya letsatsi mo kgonyana le bagabo ba
boela gae.

Ga se morago ga setakanyana ge ta
nše ba' boile kwa bogwe, le bona ba
tshwanetše go dira mmōtō gore bagabo
mosekana le bona ba tše go bona lapa.
Fela bona ga ba tše le mosekana. Ba mo
tlogela kwa gae. Ba thola ba itumetše
fela jaaka maloba ge ba ne ba le
kwa gabo mosekana. Ba aletšwe mesimē
e e pila bogolo go thala ya gabo mosekana
gonne bona ba rabetšisa. Ge ba feditše dijo
tše ba boela gae le bona ka thabana.

Dijo tše ba bangwe bare ke "Mmōtō".
Ba bangwe bare ke "Mabona-lapa".

Go tloga foo jianong mosadi o athole
twe bo-ramosimane go gothe; go tla simo
tla ene mosimane jianong go mmele
ta.

Mogwa wa go beletša o ne o thotšwe
ka mekgwa e le mantšinyana ka batho ba
sa le Kane e se mēno. Go ne go ya ka
batho ba bona. Ba ba ipitsang batho ba ne
ba naya ngwana wa bona mhitšana.
Mhitšana ke tshipi engwe e dirilwe ka
tshipi ya kgōtho, mme e ne e dirwa ke
panna ka sebošo sa dijona. E ga colwana
ka pitsa e kgolo, e tshelwe mo sebošong
seo sa yona e sale metši, mme e re ge e
mella e Mtshwe; e re ge e tawa e
thage e le tshipi e utle e tshelwa.

Patlo le nyalo ya bogologolo K32/14

8 ne e rwa kwa mo motaleng, mme o fihlala e phatsima thata.

Jaanong le yona e tshwanetse ya isiwa ke ba-batti ba mosadi kwa bogwe. Erile ge e simolla go rekwa ka tshelê, badii ba yona utse ba fela mo gangu batwaneng ya rekwa ka bôndo. Mme go morwe tsana wa gagwe a neng a sa e rwa, e ne e se wa sepe.

Mo go bangwe go ne go rna dikobo tsa dibata. Morimane o tshwanetse go supa fa bele ga magwe ge e monna a ya le tsomo ka dimoya, le leano le motlamo wa gagwe. Koo go wa itsoiwe ge a tshwanetse a kopana le n'ego n'kwê le tshokobyê le dibata dingwe tse di pila go lebya; tse di tsang mangau le bo-phagê le bo-mmabudu. Mme ka a itse gore matlalo a tsona a siametse go dira dikobo o tshwanetse a le ka gore a su se bonatla ba gagwe ka go bolaya bontsi ba tsona go tlo direfa mothephana wa gagwe kobo e e tshela bata. Ka gongwe o tla kopana go bolaya tse dingwe tsa tsona. Mme ka tsona o tla bona kobo e e bidiwang "Matlisisiwa".

Moragô ga moo, ge jaanong ba bogwe ba itse ge mokgonyana e le monna wa senatla ba simolla go tshola ngwana o wa bona ka mokgwa o sele go fadogana le ba bangwe.

Patló le nyalo ya bogobolo.

Lege ka matlaka a mantši bo-ramosimane ba nke ba tla kwa bogwe, morwehana ga se ene go a ratang go ipona a nke a fella mo go bona, le iseng go eletsa go bua gongwe go tšegale ene go bona gongwe le ene mosimane ka nosi.

Ka tina ko tse dintsi ge a ba bona o tswa ka kgoro-morago a ya gabo sememmenyane. Go dira jalo ba mo tšaya ele motho go o tšhekegang. Gabe mo kgwa wa pele go ne go batho bangwe ba ba bayang go feta moadi a le mongwe. Mme le ene ge a ne a ntezile mo tsikeng leugwe la gabo, o santse a ka newa motšhephana mongwe go mo nyalo Mme a mo direla ditšulanyo tšotho jaaka lesogwana le le iseng le nyale.

Mme morago ga matšiswa ga tla seba ka sa mosimane go nyala, go nyala. Bona babadi ba moadi ba rwala ditšhako ba ya kwa bogwe go yo bolella bagolo ba mosekana gore mosimane o rata go nyala. Ka gongwe ba fithhele ele motho go a santse a bidwa "ngwale", ke gore motho go a iseng a bolle go ya "byale". Foo ba tla itšisiwe gore e sale ngwale, e se ka moso mophato o mmalla go bolle bo-ramosimane ba ga kgamala. Morago ga taba tse ba itšagisa ka bogadi go bolella seo bona ba se ballang godimo ga bona ngwana wa bona. Mme e tlare gongwe ba badile gagolo a ipobola di se kae.

Pallo le nyalo ya bogologolo.

Ba boela gae jaanong go yo totla dikgang ka bogadi. Ge ba sena go buana ka bona, ba itšile ba bogwê gore bogadi bo tla tšiswa leug. E tlare ge bo tsoge bo tla, gabo ~~mo~~ mosekana ga lala go goditswa mello bozigo bothe morwekana le ene a le teng a beilwe go dimo ga manno a kotana, a apesitwe fela ka mathisiwa gagwe, a nthe a bokwa ke bagolo ba gagwe le bo kotswagwe, ka mafoko ao.

Se ria-rialo ditswa marajana,
Ditswa khunwana di mabêlê a thata.

E re ge tšabê le tšwa bo goroga bogadi bo-ramosimane bo gapya ke masogwana a ikuthwang. E tlare di santse di tšena ka kgorô ya motšê, basadi ba di tšela ka ditšhole ka ba ka bowa ka morago, ba di boka ka meseri, di tšaba, thata mosimane wa tšona a siana a ba a kgwa letšhole. Morago bana fa kgotleng ba re a ~~ts~~ di tšene jaanong di bogelwa di ene fa kgotleng. Bagapi ba tšona ba setse ba biditwe kwa lapeng. Bo-kotswago mosekana, bo-mogatsa malogwe ba mo tšere ba mo naya dipalla ka bagapi ba dikgomo le kobô ya ratalagwe, ka a nthe a na nabo go mo ruta ge e bone ba gabo kajeno.

Patlo le nyalo ya bogologolo.

Pele gongwe morago ga bogadi go na le dijo tsa disetlwa-ka-metshe-a-dipona-mens. Mo tirong eeo, le gona go ntse go bidwa bo-ramosimane go tlo bona mens a mosetsana; bo-ramosetsana go tlo bona mens a mosimane. Ke gore jaanong ba ka buisanya le go tshetshanya ka tokologo. Bas ba nteng ba thoka go bona mosetsana pila, ba mmona le ba ba nteng ba thoka go bona mosimane pila, ba mmone. Ba bone le mens a bona ge ba tua

Ka letsatsi leo la nyalo, ga go na tiro e ntsi. Bo-ramosimane ba apaya dijo le bo-ramosetsana ba apaya tsa bona. Jaanong bo-ramosimane ba thoga ka tse tse la bona go ya gabo mosetsana go ja dijo tsa "marallo." Kwa teng ba thoka letsatsi leo fela ba ntse ba ja, mme ka letsatsi le le latelang ba tshwanetse go ya gabo mosimane go ja marallo gona. Mme gona ba nna lege e le matsatsi a le mararo

Fela ge ba tswa ka lapa la gabo mosetsana, go ya gabo mosimane; mosetsana o thoga, a ema ka dinako mo ntlong ya gabo go tlamaya, a na le basupi ba gagwe gongwe badisa. Ge a lebile go tswa, o tla ema, a ngala go tswa; mme foo ba tla simolla go mo rufa ka dilo tse dintsi mefhitshana, masika, dikobo tse di pila ge a ntse a tswa le lapa. Fela ge a ema a gana go tlamaya dimpho tse dintsi dia wa.

jaanong ge ba feditse marallo a othe
 go a tšwa gape dijo ba di bidivang
 "lefiso," kwa bogwe le kwa bo mosimane
 Mme lefiso le jwa ga mmamosimane
 bele. Ge dijo di felwe ba ya lefiso gabo
 mosetana.

Mo dijong lefiso go tšwa bogobe le
 nama ya lesupu di lokewa mo mogopong
 wa lefiso, mme di newe beng ba tšona.
 Ge jaanong ba fedise, e tšae ka phiri-
 mane bagolo ba mosimane gongwe di-
 beka-ngwetši ba bua le bagolo ba
 mosetana gore ngwana ye gae. Foo
 o tša tšoga le tša basupi ba gagwe go
 ya kwa gabo mosimane. E tšae ba
 tšoga basupi ba boela gae. Ene
 jaanong o bidivwa "ngwetši" o neilewe
 molaš wa bosadi go fedile.

Leso Te Shitko

Kajeno go na le mkgwa e mentai ya go direla baswi. Ka mkgwa wa kajeno go na le bokeresete le thabologo e e pila e bo-raetshomogolo ba neeng ba sa e itse.

Dogologolo e yaare ge motho a kgaoga e nne bogolo tiro ya banna. E ne yaare lege basadi ba utlwa gore mongwe wa bona o nne, ba sa itse go tsoa modumô wa selo ka gone ba tshaba molao wa banna le go tsoa bana ba bona. Banna ba tla nna ba bangwe go tsoa ba ba tshwanetseng go itse, ga less la motho yoo le go mo fitlha. Ka gone o ne a fitlha boigo, lege ka gongwe less ba le itse mo tšegare.

E tlaare ge go robetawe, thehe e roletse, banna ba simolla go epa mosima o o tshetšhetse mo mathuding a utlo, gongwe ka kwa morago mo segotlong, gongwe mo lesakeng la di kgono. Jaanong, kwa utle ga modumô ba taya motho yole ba mmôfa maoto ka logdi, ba a huta-gantse, le matsôgo ba a phullile, nne ba mo kotamisa mo teng ga mosima o e ge ele ngwana ba mo sentšela a kgo e e ka mo le kang nne le ene ba mo kotamisa mo go yona. Go tloga foo ba tsoa basadi ge ele mo mathuding gongwe mo tšlung gongwe mo lapeng, gongwe mo mathuding, go tlo ritela le go kgapha, mo bozigong go ise go tloge ope.

Leso le phitlho

Mo mosong ge batho ba tsoaga bana
 le bona ba bota gore motho yo ile ka
 ga tse; o tletse a tserwe ke phiri.
 Gaanong go tloga foo go thabya
 kgomo engwe fa gagwe gongwe gabō
 go dira ka yona "mogoga". Mong wa
 motho wa mosadi o setha setha bogōtē
 gore batho babo moswi ba tle go
 mo thōboga. Bogōtē ga se bo bo
 beditsweng, ke mosike sinama ga
 di lokwe ka letswai di fēwa
 fela. Ge go na le gōna byalwa bo
 ka a fēwa, go tšatša batho bas ga
 botlho ko. Jalo go farologana thata.
 Go na le felo ga mabilla kajeno
 bele gongwe le gongwe fa go tšonēgang
 e ne ele lebilla.

Go aga motse o mofsha.

Pele ga tiro yotlhe batho ba thwanetse go eba elatshoko se ba se dirang gonne tiro eeo bogolo thata e ne ele mo ditheng tsa beng ba motse.

Go tloga banna mo mosong go yo bona fa motse o thwanetse go agwa teng tse ba boile jaanong mong wa motse o batla ngaka e e thwanetse go tlo thaya motse go ise go thwarwe sepe. Mo mosong latelang, ngaka le mong wa motse ebong kgosi le banna le basadi le bana ba bona ba botse ba tlogela motse o ba leng go tona go yo tharwa mmogo le motse wa bona. E tla thole ele tiro e kgolo go engwe ka lethetho go tshwae dipelwana, - ke mola o wa ngaka. Bana ba lapa le lengwe le le lengwe ba tona ka go balwa ga bona. Ba ba fetileng ba tlo tlo. Monna o thwara pelwana sepe, a rina ngaka e mo thwara ka sethara. Mosadi a tona pelwana, a rina sepe, ngaka e mo thwara ka sethara; ngwa wa nthi jalo a tona pelwana, go tloga a e naya monnani, ba nke ba alafiwa, go bo go fela. Mphwana wa nthi ga a seo, ka leeto gongwe tiro go alafiwa mogopo wa gagwe.

Jaanong mo mosong o latelang banna le basadi ba tona dilepe le dipelwana go yo kolla mongwe le mongwe fa ntlo ya gagwe e tla unang teng.

(171)

Go aga moise o mofoha

Ge ele gore ba ne ba fudugela kwa
 kgakala, tiro yetha e, ba e dira ba
 tloga kwa matibellong a bona.
 Mme ge ele fa gape, ba ntsa ba
 dira jalo ba tloga mo moteng
 Go dira jalo moise o aga agilwe.
 Jaanong ba ka aga matlo a bona
 ka go rata, mme gore ba ise ba
 tsene mo go ona ba simolla go
 agela matlha se se matsomane
 mara ka.

Batsalo

Ga se ba bantoi ba ba dirang batsalo ka tshwanelo ya bona. Legale bantoi ba sautse bo latetse mokgwa wa bogologolo, lege ekete ba o fapogile ka lebaka la go batho ba tshane ese mantsi.

Ba bangwe ba itshoke ke gore, ke gore ga bona ba lesika la bona ba le bantoi ba ba bhelang. Mme ba ba nang le bagabona ba ne ba ka dira janta bagologolo ge ba ka be ba na le tsho eeo, le lerato lee.

Bogologolo ge motho-wa-batho a ne a khola ngwana gongwe mo motshagareng gongwe mo bongong, go feta sebakanyana gongwe go utiwa letatsi le tswa, mme jaanong bagolo ba ba leng teng ba roma morongwana go itshise ba lesika la gabo. Jaanong botse ba tla mme ba tla kangwe go tlo dumedisa le go utlwa jila kaga ngwana gore ke mong. Ge ele nosimane ba re: "A a gote a thogole, a gorose ngwetse labeng." Mme ge ele mosetana ba re: "A a gote a thogole magadi a tle sakenq."

Go tloga foo jaanong mongwe le mongwe o itse se a ka se dirilang ngwana. Mongwe o tla tshisa mabele ka katta, mongwe a itlama gongwe a ikemisa go tshisa mafahi moso o mongwe le o mongwe; bangwe ba lesika ba senang dinetse ba setlala motswetse motsetse, le go mo ela nokenq. Basadi-bagolo bona tiro ya bona bogolo ke go ya go batla dikgong.

171

Botsalo (cont); K32/14

Mo tirong yathe eua, go na le go mongwe wa basadi go ka gongwe eleng mogata mogolowe, gongwe mogata ra ngwaneagwe; go a thaksweng go mmay^o botsetse. Ené tiro ya gagwe ke go mo apela le go ~~mo~~ thaksweng gore a nne "phêsa".

~~Ha leba ka la go ne go~~
 "Tea" gongwe le mo nakong eeo, go ne go sena dilô tse dintsi ka a bwa, ge ese mfofokô go bollo o tsetse mogopo wa kota gongwe wa lefiso. Mme mogopo wa motsetse o thwanetse wa jela ka ené jela. Le fa ~~le~~ ga ntlo eeo a leng mo go yona go bwa mopakwana. Mopakwana o bwa ka kota e tle e rapaladive fa ~~le~~ ga ntlo. Mola^o wa yona ke gore matlase^owana le matlawa^ona ga ba tene mo ntlong eeo, le le dingwehana tse di nyetaweng sefsha, ke gore gautshwane. Mme lege go nne jalo ese gore mongwe o dumeletwe go bwa. Go nne go na le ba tswang ba le nosi.

Ba sebetse ba tla dima jalo go fithela ngwana a aloga, ke gore a kgona go kwela fa ntlo, le munaagwe a nonofa go sebetse. Bangwe ba ba itholelang e ne yare jela ngwana a letse a thotwe ba tloge ba thaba nku gongwe bodi ya botsetse ba gagwe Mme le sebaka go nna mo ntlong se ya ka go itholela le go balwa ga batho. Jela le baitholedi ga ba nne go jela dikgwe^odi tse tharo. Se jianong ngwana a alogile ba mo tlogela go ithola.

Tiso ya dikgomo le go di gama.

Mokgwa wa go disa dikgomo o batta o le mongwe. O simolotse go farologana mo merafeng ya setswana ge go simolla go nna masatshe a a agelwa tsweng ka mokgwa wa sekgoowa mo dikgomo di tswallwang go nna di le nosi.

Mo metsheng ya pele go ne go le mera ka. Mme mera ka e ne katogile magae thata. Kwa morakeng go nna basimane ba agelwa mokgoro go nna mo go ina. Basimane bas ga ba na go khokomelewa thata ka go isediwa dijo tse di etbang mabeli gongwe muno; nyaya, ba ilogelwa fela le dikgomo ba laile go khola dikgomo ka mokgwa yo o tswanelang, mme go itsiwe ge ba tla phela ka mafisi a bona. Ba ka nna koo dinyaga tse dintsi ba sa tle gae, ge ese bo rraabo go ne ba ya go ba thitha le go tekola dikgomo.

Mo selemong badisa ba itse ge go na le sebakā se se tle sa go fula; ge di robala mo saking, ba di bolotse ka nako e e tshane. Ge di robala nageug ba tswanetse go ya go di phutha le go di nlla duamane. Gautsi di robala nageug ge go itsiwe gore ga se dikgomo tse di gobang la go tya legofa gongwe go ela nne.

Mo marigeng ge di robala mo

Tiso ya dikgomo le go di goma

sakeng ba di boloba e sale mesongome
ba itse ge nako ya go fula e le e
nyane. Mme jaanong mo mabakeng
a mabedi ao, ge di robala sakeng,
di fula go tloga ka moso mme di
ya magorogong ka thapana ge di
tswa meting. Modisa o thokometse
kagale gore a se thakanyê dikgomo
ka gabô le tsa gabô ose, le-ge di
ke belwa o itse mapulo a bona di
nosi, gore pòs ya gabô ese thale
dikgomo ya itaola, le gore go se benye
pòs epe leika la gona mo dikgomong
ka gabô. Ke talle ya tanna.

Lesaka ka dikgomo le agiwa ka
dikarolo di le tharo. Go na le karolo
e e bidivang leaka tota; mo dikgomo
di robalang teng. Go na le lesakana,
ke mo marole le mabollana a thal-
lwang teng. Go na le patlelo; ke mo
dikgomo ka go anyisa di gamelwang
teng mo mosong le man tsebowa.

Modisa o khwanetse a elathòkò gore mafhi
a dikgongwana ga a thakane le a
mabollana. A dikgongwana ke a a siamey
a a nang le mafu, ka jalo ke ona a
themisiwang go nna ^(dikgomo 'sa) magoila. Molegwa
wa bona ke go goma mabollana pele
mme morago go ka gamiwa dikgomo ka
dikgongwana. Dikgomo tse dingwe di
teng tse mafhi a bona a sa thakaneng
le a mabollana le eseng a dikgongwana;
tseo ke tse eleng gona di balang, mme
mafhi a bona a bidiva "kgaiselè".

Tiso ya ditgomo le go di gama

Ona fela ge a tawa kwa sa keng a a pawa,
 mme e thare ge a smolla go nna bolle
 moimane a a emela ka go a fudua go
 fithela a bela. Jaanong ge a bela a
 thatholwa a fududwa kwa ntle a
 ba a fola. Ge a fola o tla bona a tse
 a themile, ebile a fetotse mmola a le
 masetha. Jaanong foo basimane ba
 a tabola ka ditla go ja. Go tla
 matsatse a se tae di nke di gangwa
 kgatseli, mme moragonyana a fetoga
 mapshi. Ka nako eo jaanong a
 bidina "motthaolosa".

Mapshi a motthana, basimane ba
 ka shela ka go a nwa gone a siame
 bogolo go thollisa go phala a ditgongwa
 na. A ditgongwana ina a themisiwa
 ka leku ka, le le dirilweng ka tlatlo
 la kgomo gongwe la namane, le fadi.
 lwe boya ke bo-re-ka go le ngwaela.

Ba thwanetse go elathoka gore
 mapshi a a thologa thowa bila mo
 le ka keng. Ka nos mapshi a a
 thokome tweng bila le badisa a nna
 dijo ba bona ba di molend.

Ka ge dinamane ke dingwe
 e le ba ditgolo ba di sa kgone go fela
 ka mapshi fela di thwanetse go bolliwa
 morago ga ditgomo mme ba goroga
 bele ga di kgomo. Mo dinamane gantse
 basimane ba ikgetheke dipholwana, ba di
 thuntse mo diukong, ba di tsenya megala
 ya loodi, ba di tsalana, ba tlela metswalle.

171

Kalafō le tšhō tšhōmelo ya di kgomo

Ga ntsi go na le ditlhare tse dintsi-nyana tse di alafang dikgomo. Mme pele go ne go itšhwe setlhare se sengwe se nna mo na geng se bidwa "Sebete." Setlhare se ga se golele kwa godimo, se nama jaka thobe, matlhare a sona a dipharana. Se ne se nosiwa dinamane ge di lwala le dikgomo. Ga pè bidisa ba ne ba eššwa gore dikgomo di seka tša ja bilo gonne mo tšhōng go na le serotwana.

Ge go ne go tša nna kgomo e e bolaiwang le serotwana kgoba lebele e ne e eššwa mosima e tšhellwe mmope le moswang wa yona, gongwe e fšhwe. Legale go ne go ntsi go le ba ba jang dikgomo tša malwetšhe ao. Fela gore go se dumellwa gore ge motšha a jela dinamane tšhe a tšhō mo sakeny a sa tšhapa. Ge e le lebele lege madi a yona a go rothetše ge o se tšhō sego le tša go tšhō.

Mo dinamane go na le bolwetšhe ba go tšhōla bakeng la mafšhi ge a le mantši mo go tšhō mmaatsō. Mme lege go itšhwe jalo, mokgwa go o mongwe ewa go tšhō dinamane tša mabollana bolwetšhe bo le go anya bo mmaatsō. Bidisa ba tšhwanetše go anya dikgongwana fela eseng mabollana. Labofelo ba eššhō tšhō tšhō gore go se nne kgomo e e tšhōng dikgofa mo na-ššeng, le gore go se nne mafšhi a a tšhōng mo isong gonne di tša tšhō mmaatsō.

S(171)

Katafo le thotometo ya dikgoma
go fagola

Mo morakeng go tla baana te
tse di khwanetseeng go fagolwa. Mme
re bona gantzi mo kgwa wa bona e ne
ele go fagola mariga, gonne ba itae
ge ntho ya mariga e fole ka pele.

Ba ne ba itae fela gore ge
ele mo selemong di tla fufulelwa
matswagole mme di swa kotho. Ka
mokgwa yoo ba ne ba ithotomela kata
dina lo ba ngwaga.

Kajeno ke gona re bonang go
dirwa ditiro tseo ka nako engwe le
engwe ya ngwaga, gonne gonne go
alafsha. ka ditlhatle ba makgowa
le go fagola ke dikhipi ba makgowa.

make headings also in
the middle of an article
whenever you enter upon a
new subject

171
13. Pitsō

Go na le dipitsō tsa mefuta ele mararo. Ga nttha re itse pitsō ya kgosi le morafe, ke gore kgobokano, eo e tamaru swang ke seepapitso go ya metsaneng yothhe e e mo dikologong; gore batho bontho ba tle kwa kgosing go utlwa se kgosi e se & ba bilisang. Ke pitsō.

Labobedi; go na le pitsō ya ge o bita moko, ka teina a le gongwe a le kgakala. Lege ese ese ka teina, o bita fela ka go kuwa "heela".

Laboraro go na le pitsō e ke ratang ge re ka ithuta ka ga yona.

Ke dumela pitsō gore bontsi ba bona bo setse bo bope kgobokano ya banna kwa kgotleng, morena a le fa tse gare a ntsi mo setulong sa gagwe sa bogosi.

Mo metheng ya bogologolo e ne yaa re ge kgobokano eo, gongwe pitsō ele teng, gantsi go itwene a gore go tla iwa letholo gongwe go ya rapelwa pula. Jaanong pitsō eo, e ne e bidiwa 'pitsō ya morena' ge go iwa letholo; gongwe ya bula.

Batho ba bogologolo ba ne ba na le kakanyo le bona. Ka mottha mongwe ba bona mo dikologong ya letsatsi go le mma la o motaba, legale o thakanye yo mohibidu. Ba ga kgamala gore e kabe ele eng. Mongwe a re: "Ka gongwe medimo ya bo raronna ya re bita." Mongwe a re "Mottha mongwe re ba galefisa", jaanong

ba rata go re bolaya". Mongwe a re
"Ka gongwe ba rata go bua le rona,
jaanong ke rona re sa itung gore
reng, ka letshwas le'.

Ga nna dikgobolo tse di ntung jalo,
mme ya re ka letshwas lengwe ele bosigo,
ba bona ngwedi le ona o dikaganyeditawe
ke mmala o by ntung jalo. Foo ba dumela
bila gore marapo a kwa matilleng a na
le puo le bona ka moya, Ge ba utse ba
le no tsitang eeo, ga na bula e kgolo
thata, ya tla tsa dinoka le melapo. Jalo
ba smolla go dumela gore letshwas le
ngwedi di re di biditse bitso ya go
go rapella pula. Ka e ne ele lantha
ba lemoga selo seo ba seka ba dumela
pula, go fitlhela ba tona sesupo sa tobedi
le sa boraro

Go tloga ka nako eeo ba tshola
tumelo e kgolo mo ngweding le mo letshwas-
ling. morago ba di taya medimo ya
bona. Mo muthung ya dipula, ere ge pula
e sele sebakanyana ba tsepe go bona
sesupo sengwe sa pula mane tabofelo ba
se bona; ba lemoga gore ge e tla na gape
letshwas le fisa ka bollo bo bo gaisang. Mo
matatsheng a mangwe dikhupo tseo di
santse di itsiwe bila.

Ke ka moo bagologolo ba itung ba dumela
la ge ngwedi le letshwas ele medimo e thata
ya bona.

20. Mophato. Karolo ya nttha

Go na le pharologanyo e kgolo fa gare ga merafe ya Batawana Morafe o mongwe le o mongwe o na le thusaelo ya ona, ya go dira ditiro tsa ona

Go na le mokgwa wa go thoma morèna mo setulong sa bogosi, mo morafeng wa ~~sa~~ kwena, mme ka gongwe mekgwa ya bona le Bakgata e menqwe; mme ga e kake ya tshwana le Ma-Zula gongwe le Madibele. Gape le go naya batho mophato go diwa ka mokgwa o sa tshwaneng le ditshaba tse dingwe.

Ke gore: ka mokgwa wa setswana go na le batho ba ba ^{To show accent} ^{magwane} ^{ma} bidivang magwane. Ke gore basimane le basetsana ba ba iseng ba tshwanetse go bidiswa ka maina a, "banna le basadi" jaanong leina leo la magwane le ba bota ka nako ya bona ge ba santse ba mo tokologong ya bona. Gonne ka nako seo ga ba nangwe tšeta ke melao e e tšamang banna le basadi:

Mo na kong seo, ba na le go itirela tse ba di ratang; mme lege go ntshe jalo ditiro tsa bona ga di tshwane. Basimane ba sebetsa ka mokgwa o sethogo go feta basetsana. Mo tirong seo ya bona le ge ba ka bolaya o mongwe ba bona gore: Legwane tšga le sekive, ke mpya, le kwa Modimong go wa itšwe.

Mophato

(continued), karolo ya 27tha.

tegeu sekqwa

Mme ka puo ees ba e buela mo thwaelong
 mo thwaelong, eseng mo kitlong ya gore Modimo
 o mogoto, re dumelela gore ba na le
 boithwarelo, gonne go kwadulwe
 gatwe: "Morena, ba ithwarele, gonne
 ga ba itse se ba se se diang.

Jaanong ge ba ntsa ba le mo bogwaneng
 ba bona, ba na le go ka ithebelela ditiro
 tsa bona mo maganeng. Mme ge ba le kwa
 mera keng gongwe kwa madisong, ba na
 le go kgella dimpa gongwe ditupa kwa
 ntle go ditupa tseo go na le ditobane
 tseo di bidilwang difetho; gongwe dithebe
 ge ele tsa bana kwa ntweng.

Tiro ya sefetho ke go thibela dimpa
 tsa magwane a mangwe ge ba otlana.
 Jaaka thebe e thibela marumo.

Ka nako engwe go tla utlwala lefoko
 le laetwe ke ^{ke mang} moetelli wa magwane
 gore go tla iwa moretlweng ka letatso
 leugwe le le pila, mme letatso leo le
 tla tswa. Nako e ba santse ba e fela
 filwe go ipaanya, o tla bona ba
 bothe ba eleng magwane ba thotse
 matlalo a diphuduhudu, ba a suga,
 go dira ditshaga tse di bala ka ona,
 tse di nang le ma seka, le matlalo
 a mabollana go dira ka ona methiba-
 mbana. Basa sega ga be letlalo le le
 sesane la kgokong, le le nang le
 boya bo bo tlele go tlo bo bofella mo
 thogong ya gagwe go kgabisa ka bona.

21. Mophato Karoto ya bobedi

Ka lebatsi leo go tla tla lengwane
 thata ka taello ya morina wa mma-
 gwane, le le ba bhuthang go tswella mo
 letlong la go ya moretweng. Ga go ope
 wa bona yo o bayang lerumo, gonne bona
 ke la banna; mme le gona gago yo o
 bayang thebi; le gona ke ya banna.
 Lerumo la legwane ke mpa, thebi
 ya gagwe ke sefitho, mme sethunya
 sa gagwe ke phutha-serepa. (molamu).
 Ba tswela ntle mo nagenq. Mme ka ba
 tswaete go ba ka gale letlhabula, ge
 merethwa e budule mafshi a le mantse
 mo mera keng, ba itse pila ge ba
 ka se ka ba tshwara ke tlala. &
 Ka jalo ba tlogela le dijo. Ge ba nse
 ba tamaya, go tla baana le ba bangwe
 ba ba bidwang ditshimaga. Ke gore ba
 ba fenyang ba bangwe Bas ba tla
 kgella morethwa o le mouki, ba o tlala
 dikgetana ba bona, mme ba di naya
 ba ba fenyang. Mme lege ba rwele
 ma keke ao, go nako eugwe e go tshwa
 nse keng ga sianwa.

Ba tla tamaya jalo seba ka sa
 dikgwedi, ba nse ba taya mafshi mo
 mera keng, ba a nwa ba tholla. Ge ba
 fitheke mosimane yo mogolo; e tlaare
 ba sautse ba lebile fa go ene, ba kuwa
 ba re: "Thiba kgoro!" Ge a se boi, o tla
 taya dimba ba gagwe a supa ge le ene
 ele legwane la tshimaga. Mme ge a le

Mophato karolo ya bopedi (cont)

boi, o tla nna fela ba mo tla, ba be ba
 gama dikgomo tsa gabo ka dikgoka.
 Mme lege ba utse ba dira jalo ga go ope
 yo a ka ba tšelang kwa moreng gore
 ba dirile molato. Ga se na ko yotlhe eo, ba
 shela ka go bolaya diphoologolo tse di nkei ka
 'mokgwa wa banna ge ba le letsholo,
 mme ba di rusa ba ba ba fenyang.

Ka na ko engwe, morena wa bona
 o tla eleba gore ba boele gae. Ka tumella
 no ba tla dira jalo, fela jaanong ge ba
 boa ba le ka go swalla morena ma-
 tlalo a diphoologolo tse ba ueng ba utse
 ba di bolaya, go dira jalo ke go ipega
 banna ba bona, gore morena o mogolo
 a bone ge ele banya.

E tšare ba sautse ba lebile kwa
 gae, ba emisa pina, ba tšela. Batho
 ba tla tšwa ka tšhemi mo motšeng go
 yo bona ge ba tšwa ka tšhemi, mpa
 e ja legwane. Morago ga seba kanyana
 legwane la tšhemi le tla tšelwa gore
 le kuwe le re: "Pedi-mothalo". Mme ge
 ba utlwa a rialo, ba tla kgagana dikarolo
 di e bedi. Karolo engwe e bidiva ya
 kgosing, mme engwe e bidiva ka leina
 le seli; ge ele Bakgalla ba re ke ba
 Sintša gongwe ba Mabodisa. Jaanong
 dikarolo tse bedi tse di tla simollwa go
 bwa ke baetelli-bele ba tšona ka go
 itse ga bona; ka moo ba itšeng go
 otlana ka teng. Mme jaanong ba simolle

22 Mophato Karolo ya boraro

Ba ba öllana foo ka sebaka se se tlele, mme labofelo ba bangwe ba fengwa. Mme ge ba ntse ba öllana, basadi ba duduetse, mongwe le mongwe o toka ngwana wa gqwe go mo tšisa moko. Modumo wa dimpa öna o utlwala jaaka letšwai ge le tšhetšwe mo leisonq. Ke tiro ya bogwane

Ge ba thatlalla foo, ba isa matlalo ale kwa kgasim ba eteletšwe ke karolo e e ileng ya fenyä, ditšhinega tša bona di rwele matlalo a din kwé, mme ba bangwe ba rwele a ditšhologolo tše dingwe. Ge ba ntse ba dina jalo ba setšwe ke basadi ba motše morago ba ba utlweletše ge ba öpela dipina tša bogwane, mosimane a ntše a tšola a ba a thebeleka ja pele ka 'tšalo' la nkwé gongwe la lengau. Ge ba fitša kwa kgasim le kwa leng ba thwanetše go emisa pina ka bokhutšwane, go dumedisa morena ba iso ba thatlalle. Jaanong fa morago ba ya magang a bona. Go dina lege ba sa taya morena ba re sepe, kegore ba kopa go nšisa mophatš.

Lebaka ke gore, ge ba nyetše lege ba sa nyala ga go na thompho mo go bona ba ntše ba bidima mosimane; lege ba ö godileng jang, ga ba dumellwa go ya le banna kwa kgotleng go utlwa ditaba tša motše. Ka jalo selo seo se ba thokošatša thata. Ba rata go kaiwa banna. Ba itše ditaba tša banna kwa kgotleng. Ba nyala, mme ba ikhutša.

Mophato Karolo ya boraro (cont)

Ka nako eeo, jaanong, go tla feta ma-
tsatsinyana a se kae Momo go ona go nna
bina ka nako engwe le engwe e e ratwa
ng ke magwane. Mme foo jaanong basetsana
ba magwane ba ntshwa mo malapeng
ka dikgoka go ~~go~~ ba diatla le go opele
ge magwane ona a ntse bina, gape a
thabeleka.

Ba tla phela jalo ka go khwenyane
na jaaka ekete ba naya gore ba ba-
ngwe ba bona ke bona ba ganang ka
"mophato."

Lege go utse jalo, go na le noko
e ba leng ba thutse ka yona
lege ekete, ge ba ise ba newe mophato
ke bona bophelo la bona

Jaanong e tlare morago ba
nwa mophato wa bona, wa segabona
gongwe go tla tse: "Matshama," gongwe
"Madima," "Mafatshwana," "Matshetshete,"
"Makuka," "Mantwane," "Majankö." Go
twella jalo go fihla Makoba le ba
tangwe!

end 5 171